

Inledning till den andra, utvidgade svenska upplagan

Norbert Elias (1897–1990) är i dag en aktuell och central gestalt i europeisk sociologi. Hans arbeten har översatts till många språk. Åtskilliga samhällsforskare och historiker arbetar vidare med Elias teman och program, främst i Holland, Tyskland, Frankrike och Storbritannien, men också i Skandinavien.

Norbert Elias föddes i Breslau (det nuvarande Wrocław), i en borgerlig judisk miljö; hans far var textilfabrikör. Elias formades av den tyska humanistiska traditionen med dess klassiska och filosofiska inriktning. Han tog doktorsexamen i filosofi vid universitetet i Breslau. Därefter studerade han sociologi, först i Heidelberg (för Alfred Weber, bror till Max Weber) och sedan i Frankfurt där han var assistent till Karl Mannheim, kunskaps-sociologins grundläggare. Elias formades i en tid när sociologin tillkom som disciplin.

Efter nazisternas maktövertagande 1933 tog sig Elias först till Paris och var där i kontakt med Durkheims elever och efterföljare. Därefter kom han till England. Han var länge en outsider i engelsk sociologi. Först 1954 fick Elias en akademisk lärartjänst (vid universitetet i Leicester). Efter sin pensionering i mitten av 1960-talet var han gästforskare vid olika universitet, såväl i Afrika (Ghana) som i Europa (Bielefeld); det sista decenniet verkade han i Amsterdam.

Elias skrev sitt huvudarbete, *Über den Prozess der Zivilisation*, under sin exil i England på 1930-talet. Det publicerades i två band 1937 och 1939 i Schweiz men förblev länge okänt. I slutet av 1960-talet gavs boken åter ut i Tyskland, och detta blev början till Elias berömmelse. Under 1970- och 1980-talen publicerades en rad

andra arbeten av Elias, och han var intensivt verksam fram till sin död 1990. Boken om civilisationsprocessen finns utgiven på svenska på Atlantis förlag i två band. I en kort bibliografi, efter denna inledning, presenteras några av Elias viktigaste arbeten.

Etablerade och outsiders

Elias var från 1954 till mitten av 1960-talet verksam som akademisk lärare vid universitetet i Leicester. Det var då den kanske viktigaste sociologiska institutionen i England och de flesta av de som senare satt sin prägel på engelsk sociologi formades där som studenter eller yngre lärare, till exempel Anthony Giddens och Nicos Mouzelis.

En av Elias studenter, John Scotson, skrev en magisteruppsats om ungdomsbrottsligheten i en förort till Leicester. Elias bearbetade studien och resultatet blev *The Established and the Outsiders*, som publicerades 1965. I utgåvan från 2008 finns ett förord där utgivarna ingående beskriver tillkomsten av arbetet och som särskilt tar upp förhållandet mellan bokens två författare, Norbert Elias och John Scotson.¹ Scotsons uppsats är i nuläget inte återfunnen och vi kan därför inte säga något mera exakt om de olika författarnas bidrag till helheten. Det är dock inte av en slump som boken kommit att bli en självklar del av Norbert Elias verkutgåvor. Hans bidrag vad gäller de teoretiska och metodiska inslagen är mycket tydlig. Teorin om figurationen etablerade–outsiders är också ett av Elias viktiga bidrag till den moderna sociologin.

En ny engelsk upplaga med en lång och intressant inledning av Elias, skrivet 1976 för en holländsk utgåva av boken, utkom 1994. Denna upplaga har tjänat som utgångspunkt för den definitiva utgåvan av boken som år 2008 publicerades i serien av Norbert Elias *Collected Works*. Det är dessa två utgåvor som är förlagan till den översättning som Arkiv förlag publicerar i sin serie Moderna klassiker.

---

1. Cas Wouters, "Note on the text", i Norbert Elias & John L. Scotson, *The Established and the Outsiders*, UCD Press, *The Collected Works of Norbert Elias* vol. 4, Dublin 2008, s. xi–xx.

I denna nya utvidgade upplaga av *Etablerade och outsiders* har vi lagt till det nya appendix som återfinns i *Collected Works*-utgåvan. Elias skrev texten till en tysk översättning av boken 1990, strax före sin död. Den har här blivit en efterskrift till den svenska översättningen (s. 249–272 nedan). Vi har också tagit med de noter som redaktörerna för *Collected Works* lagt till i Elias text.

Etablerade och outsiders i en arbetarförort

Boken redovisar en undersökning av tre bostadsområden i en engelsk förort, av Elias och Scotson kallad "Winston Parva".² Utgångspunkten för Scotsons ursprungliga studie var att ett av områdena ansågs ha en högre frekvens av ungdomskriminalitet än de andra. De sociala myndigheterna var angelägna att ta reda på varför det var så. Under de år som undersökningen pågick visade det sig att den lilla skillnad i brottsfrekvens som funnits mellan områdena försvann – men bilden av det bostadsområde som ansågs brottsbelastat förändrades inte. Det sågs fortfarande som ett sämre område och, än mer betydelsefullt, de som bodde där betraktades som sämre människor. Studiens mål försköts till att i en bredare ram undersöka förhållandet mellan stadsdelens tre bostadsområden.

Det fanns i Winston Parva inget som för den utifrån kommande observatören skiljde ut de tre olika bostadsområdena från varandra i termer av ordning och skräpighet, klassammansättning eller skillnad i etnisk bakgrund. Det fanns inga påtagliga skillnader som kunde bearbetas till att bli socialt särskiljande. Det fanns inga "naturliga" eller kulturella skillnader att ta fasta på som förklaring till de olika bostadsområdenas anseende och bild av varandra.

Genom att de olika områdena i Winston Parva var så lika kunde Elias upptäcka att det avgörande för att förstå skillnaderna mellan områdena i stället låg i hur de internt var organiserade, i deras olika grad av social sammanhållning. Skillnaden mellan de olika områdena låg enligt Elias i att de grupper som präglade respektive

---

2. En subtil anonymisering av det verkliga namnet South Wigston. Det närbelägna större och äldre samhället "Winston Magna" är verklighetens Wigston Magna.

område hade olika förmåga och kapacitet till integration och sammanhållning mellan gruppens medlemmar (kännedomen om de ingående medlemmarna till exempel). Den etablerade gruppens maktställning hade sin grund i denna grupps större kapacitet för sammanhållning och att de kunde hantera den sociala kontrollens mekanismer. Elias tes är att förmågan till sammanhållning är basen för gruppens maktställning.

I Winston Parva var det invånarna i det insuttna och väl etablerade bostadsområdet, främst arbetarhushåll, som ställdes emot nykomlingarna, inflyttare från London. De nyanlända sågs som ett hot mot etablerade normer, värderingar och levnadssätt. Genom att utestänga de nyanlända från fullt deltagande i samhället, till exempel genom att utesluta dem från socialt umgänge, bekräftade de etablerade sin egen identitet.

Samtidigt var sammanhållningen bland de etablerade den maktresurs som gjorde det möjligt att upprätthålla skillnaderna mellan grupperna. Det skedde genom att de etablerade undvek allt socialt umgänge med outsiders, utöver det som skedde på arbetsplatsen, och att man såg ner på dem som grupp. Uteslutningen upprätthölls med hjälp av social kontroll, med skvallret som central mekanism ("vad skall folk säga?") och "umgängesförbud". De etablerade tillskrev sig själva överlägsna egenskaper, vilket motive-
rade den sociala uteslutningen av de andra.

Elias diskuterar hur gruppens sammanhållning etableras och fungerar. Sammanhållningen baseras på minnen, delade värderingar, på långvarig intim vänskap eller fiendskap. Det är denna praxisbaserade, självklara och outtalade väv av sammanhållning och interaktion som skapar maktrelationen mellan etablerade och outsiders. De gamla familjernas nätverk i Winston Parva hade en sådan karaktär. Deras inre sammanhållning var inte uppenbar för nykomlingarna, som tyckte att stadsdelens gamla invånare var av precis samma slag som de själva, och de förstod aldrig varför de uteslöts och stigmatiserades som "sämre folk".

Förhållandet mellan etablerade och outsiders och dess allmängiltighet

Det som skedde i Winston Parva visar enligt Elias på ett allmängiltigt fenomen. När vi har att göra med grupper som är nära förbundna med och beroende av varandra men som har olika stor makt, skapar just denna maktskillnad föreställningar om gruppernas olika moraliska värde. De som har makt ser sig själva som bättre än de andra. Den etablerade gruppen kan påtvinga den andra gruppen sin egen definition av både sig själv och den andra gruppen. Maktskillnader mellan grupper följs av olika moralisk status.

Elias allmängiltiga formulering är att det i alla etablerade maktförhållanden – vare sig det gäller förhållandet herrar och jordlösa, mellan vita och svarta, kristna och judar, män och kvinnor, eller som i Winston Parva, mellan en gammal etablerad arbetarklassgrupp i relation till ett nytt proletärt bostadsområde – så

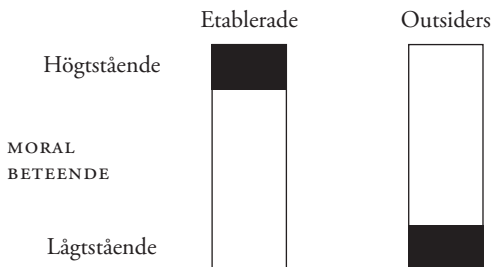
betraktar sig de mäktigare grupperna som "bättre", som utrustade med en form av gruppkarisma, en specifik egenskap som delas av alla deras medlemmar och som de andra saknar. Dessutom får i alla dessa fall de "överlägsna" mindre mäktiga personer att själva känna att de saknar denna förtjänst – att de är underlägsna mänskligt sett. (Elias inledning från 1976, s. 28 nedan.)

Den moraliska differentieringen

Inom varje grupp finns en moralisk hierarki: några uppträder mera moraliskt och korrekt än andra, följer normer, lagar och regler i större utsträckning, betar sig enligt kraven på kultur och ordning. Denna moraliska differentiering spelar en viktig roll för att etablera och upprätthålla maktskillnader. Den etablerade gruppen tillskriver outsidergruppen som helhet de "dåliga" karakteristika som denna grups "värsta" del uppvisar, det vill säga uppförandet hos dess misskötsamma minoritet. Däremot tenderar den etablerade gruppens självbild att modelleras på dess mest exemplariska

och välartade del, dess normsättande del. En del av en grupp får representera hela gruppen – och dynamiken i förhållandet mellan etablerade och outsiders gör att den del som får representera respektive grupp hämtas från de etablerades ”bästa” och från outsiders ”värsta” minoritet. Figur 1 är en enkel illustration av tankegången.

Figur 1. Den goda och den dåliga minoriteten (svarta ytor) som representerande gruppen av etablerade respektive outsiders

Denna systematiska och i maktförhållandet mellan etablerade och outsiders ständigt närvarande förvridning gör det möjligt för den etablerade gruppen att bevisa sin värdering av outsiders för sig själva och för alla andra – och det finns alltid exempel som stöder denna mekanism.

Elias efterskrift från 1990 – Maycombmodellen. Konflikten mellan svarta och vita i 1930-talets USA

Kärnan i Elias efterskrift, skriven bara några månader före hans död, är att den ger bokens läsare ett nytt och kraftfullt empiriskt exempel med vars hjälp han tydliggör hur figurationen etablerade–outsiders fungerar. Det exemplet visar dels vad som är gemensamt med den modell som Elias i bokens huvuddel presenterar för bostadsområdet Winston Parva men det lägger också till nya dimensioner i och tillämpningsområden för teorin.

I efterskriftens avsnitt 2–5 gör Elias en analys av konflikten mellan svarta och vita i den lilla fiktiva staden Maycomb i den amerikanska delstaten Alabama under 1930-talet. Det material som Elias

använder är en klassisk och mycket läst roman av Harper Lee, *To Kill a Mockingbird* från 1960.³

Elias analyserar en av de centrala historierna i bokens intrig. Det skeende som Elias tar upp handlar om hur en svart man, Tom Robinson, anklagas av de vita i samhället för att ha våldtagit en vit kvinna. Robinson försvaras av advokaten Atticus Finch som övertygats om Robinsons oskuld och som också inför rätten kan påvisa det. Domstolen dömer dock Robinson som skyldig trots att han var oskyldig. Elias frågar sig hur vi skall förstå och förklara detta skeende. Han använder detta exempel för att analysera fram det mönster av maktförhållanden som fanns mellan de svarta och vita i USA och dess sydstater under 1930-talet. Men Elias lyfter därtill fram en rad andra sociala processer som detta skeende skall förstås mot bakgrund av.

Den vita gruppen är inte oväntat de etablerade och de svarta är outsiders. Gränsen mellan grupperna är ytterst skarp och tydlig. De lever i sina olika men parallella världar. Umgänget mellan medlemmar av grupperna är strikt reglerat och begränsat. Sexuella förbindelser över gränsen är strängt förbjudna. Elias lyfter sedan skickligt fram den dynamik av fara och hot, överordning och underordning som formar förhållandet mellan de två grupperna. En särskild resurs som den vita befolkningsgruppen har är dess tillgång till skjutvapen, som görs legitim via dess medverkan i det rättsligt reglerade våldsmonopolet. Denna maktresurs får betydelse för förhållandet mellan grupperna och för det dödliga förloppet i romanen.

Elias knyter i analysen av Harper Lees bok an till sin överordnade teori om civilisationsprocessen och framhäver den roll som regleringen av våldsutövningen via dess inkapsling i en självständig statsapparat i mera framskridna samhällen spelar. Han visar sedan att dynamiken i konflikten mellan etablerade och outsiders får en extra dimension när den kan kopplas till den etablerade gruppens tillgång till våldsmedel.

---

3. Romanen finns i svensk översättning som *Dödsyndens* (1960). Återutgiven senast 2010 i Bonniers pocketserie. Filmen *To Kill a Mockingbird* från 1962 (svensk titel *Skuggan över Södern*) med Gregory Peck i huvudrollen fick stort genomslag hos kritiker, publiken och Oscarsjuryn.

Förmålningen av teorin om civilisationsprocessen och teorin om etablerade och outsiders är det första steget i Elias efterskrift.

Ett andra steg tar Elias när han utifrån exemplet från Maycomb generaliserar sitt argument om grupperns konflikt och den aspekt av fara och rädsla som regelmässigt finns med i sådana relationer.

Ett tredje och ännu viktigare steg tar Elias när han visar att grupperns uppfattning om sig själva som bättre och mera värda – som kommer sig av att alla grupper har sin stolthet och uppskattar sig själva – utmanas och hotas i varje relation där grupper står mot varandra i något avseende. Konflikten och motsättningen mellan grupper uttrycks inte minst i striden om värderingen av gruppernas och deras medlemmars värde. Detta resonemang har en parallell när vi går till individens form för självrespekt och självuppfattning; här anknuter Elias till Freuds begrepp om narcissism. En motsvarande resa uppåt gör Elias när han argumenterar för att den höga självvärderingen och kraven på erkänsla också finns närvarande i staters och nationers relationer till varandra, där till exempel nationalismen får en roll som självhävdelsens och respektkrävandets form på denna nivå.

Elias gör en ytterligare reflektion som har betydande tillämpbarhet. Det var den i samhället väl etablerade advokaten som i Maycomb kunde frigöra sig från den lokala miljöns tryck att inordna sig i den givna figurationen etablerade–outsiders, med dess krav att alla vita automatiskt skulle fördöma – och döma – en svart man när en vit kvinna anklagade honom för ett sexuellt övergrepp. Elias poäng ligger väl i linje med de analyser som visar vilka grupper som i dagens Europa ligger närmast till en fientlighet mot grupper av utomstående – invandrare, främlingar, flyktingar till exempel. Dessa reaktioner bärs då som nu inte minst fram av den etablerade gruppens mest hotade och marginella skikt; i Maycombs fall var det de fattigaste av de vita bönderna.

De argument och de konklusioner som Elias tar fram i sin efterskrift kring dynamiken i teorin om etablerade och outsiders vidareutvecklar hans teori. Den blir nu än kraftfullare och än mer användbar för att analysera effekterna av en hel rad konflikter som formar nutidens skeenden. Vi kan här nämna den ändrade makt-

balansen mellan könen, effekterna av migration och invandring, segregering och marginalisering, globalisering och ökande skillnader i levnadsnivå, multikulturalism och kulturkonflikter etc.

Elias judiska erfarenhet och teorin om etablerade och outsiders

I sina självbiografiska anteckningar har Elias ett avsnitt om den roll som hans judiska uppväxtmiljö har spelat för hans liv och verk, för hans självuppfattning och för hans sociologiska tänkande.⁴ För Elias är det självklart att de erfarenheter han gjort som jude i det tyska samhället spelat en viktig roll för hans teori om etablerade och outsiders.

Judarna var i Tyskland en sedan lång tid förtryckt och föraktad minoritet, liksom de var i resten av det kristna Europa. Många samhällsområden och karriärer var ännu i slutet av 1800-talet stängda för dem – statsförvaltningen, armén etc. De kunde däremot ganska fritt arbeta inom ekonomins och kulturens fält. Elias formulerar det så att han växte upp i en andra rangens borgerlighet, inom den judiska miljön i Breslau. Den var visserligen en av kejsardörets rättsordning skyddad, kulturellt inriktad miljö som stimulerade utbildning och intellektuella ambitioner. Samtidigt formades uppväxten i vardagen av diskriminering, av glåpord och förolämpningar. För Elias föräldrar och deras vänner var det uttryck för de obildades och halvbildades ressentiment mot dem, för att de som judar nått en god social ställning, trots att de tillhörde en outsidergrupp. Denna ovilja tillspetsades inom den etablerade gruppen av att judarna i Tyskland betraktade sig som jämbördiga. De accepterade inte att vara andra rangens människor. Den bild de hade av sig själva stämde inte överens med den bild som det etablerade samhället tilldelat dem. Det väckte irritation, motvilja och till sist också hat för att judar stod på sig för mycket, för att de inte visste

---

4. Se avsnittet ”IV. Notizen über die Juden als Teil einer Etablierte-Aussenseiter-Beziehung”, i Norbert Elias, *Autobiographisches und Interviews*, Suhrkamp, *Gesammelte Schriften* vol. 17, Frankfurt 2005, s. 57–69.

sin plats, för att de var framfusiga och oförskämda – de var, med Elias träffande uttryck, impertinenta.

Det är tre drag i Elias självupplevda erfarenhet som han anför både har bidragit till hans utformning av hans teori om etablerade och outsiders – och som den teorin i sin tur kan göra reda för.

Tyskland var en ny statsbildning, ännu inte klar i sin självbild, osäker på sin status och sin ställning och därför också aggressivt självhävdande. I en sådan situation blir minoriteternas ställning extra utsatt.

Spänningarna mellan etablerade och outsiders ökar särskilt mycket när maktförhållandet mellan dem ändras – när outsiders får nya rättigheter, nya resurser, och när de inte längre finner sig i att vara tysta och passivt underordnade, när de höjer sin röst och kräver likabehandling. Här fyller Elias på med exempel som förhållandet mellan män och kvinnor, mellan vita och svarta i USA och så vidare.

När outsidergruppens självbild ändras, det vill säga när de inte längre accepterar den bild som de etablerade har av dem, så utmanas den etablerade gruppens självklara världsbild och uppfattning om sitt eget (överlägsna) värde. Detta hot och förebud om en ändrad maktposition kan sätta igång avgörande sociala skeenden så att maktbalansen mellan etablerade och outsiders ändras. Den tidigare stabila och av bägge grupper accepterade underordningen rubbas.⁵

I en minnesvärd passage säger Elias att en ändring av maktbalansen mellan grupperna kan hanteras genom ökad integration mellan grupperna via assimilering av outsidergruppen, eller genom att minoriteten bildar en egen stat. Men andra mer ödesdigra och våldsamma alternativ står också den etablerade gruppen till rådhjert – fördrivning eller förintelse av outsidergruppen.⁶

Sambandet mellan statsbildningsprocessen och uppkomsten av självklara och givna sociala maktförhållanden, skeendet när makt-

---

5. Elias kontrasterar här judarna med den romska minoritetens ställning i den tidens Tyskland.

6. *Ibid.*, s. 66. Det som skett och sker i Europa sedan slutet av 1980-talet (på Balkan till exempel), i Afrika (Rwanda), Kaukasus och Mellanöstern är bara alltför slående exempel på kraften i dynamiken mellan etablerade och outsiders.

balansen utmanas, förändras och förskjuts samt förändringen i gruppernas självbilder och motbilder är tre generella element i teorin om etablerade och outsiders som Elias knyter till sina egna erfarenheter som medlem av den judiska outsidergruppen i det tidiga 1900-talets Tyskland.

Maktförhållanden mellan grupper och individernas egenskaper

Att en grupp kan hävda en annan grupps underlägsenhet beror på maktrelationen dem emellan. Att någon i en grupp nedvärderar en medlem i den andra gruppen har enligt Elias inte i grunden att göra med outsiders individuella egenskaper eller kvaliteter. Det är medlemskap i en nedvärderad grupp eller en kategori som leder till att dess medlemmar kollektivt betraktas som skilda från och som underlägsna den andra gruppen.

Elias menar att hans modell baserad på Winston Parva är ett ”empiriskt mönsterexempel” också för relationer mellan samhällsgrupper eller till och med stater; hans analys av Maycombmodellen som ett andra ”mönsterexempel” i efterskriften gör det anspråket än giltigare.

Vad är kärnan i förhållandet mellan en grupp etablerade och en outsidergrupp? Det är den ojämna maktbalansen och de spänningar som denna föder. De kastlösas och oberörbaras öde i Indien eller slavarnas i USA markerar en oerhörd maktobalans. Stigmatiseringen följer ur maktskillnaderna. Vi finner olika slags stigmatisering och nedvärderingar av outsiders i olika slags maktrelationer: mellan vita och svarta i USA, mellan svenskar och invandrare, mellan män och kvinnor. De olika slags stigmatiseringar och förtryck som judar, romer, samer, homosexuella, lantisar, fattiga och andra har utsatts för och formats av skiljer sig åt men har sin grund i maktförhållandet mellan grupper i samhället.

Den moraliska differentieringen är ett kraftfullt instrument. Att sätta etiketten ”lägre värde” på en annan grupp är ett vapen som kan användas i kampen grupper emellan av den etablerade gruppen som ett sätt att upprätthålla sin sociala överlägsenhet. Att

denna teknik är effektiv beror också på att detta omdöme formar den andra gruppens självbild och identitet, och därigenom försvarar den.

En viktig poäng för Elias är komplementariteten mellan den egna gruppens värde och värdighet (dess karisma) och den andra gruppens vanära. Detta är grunden för den emotionella barriär som upprättats för kontakt mellan grupperna. Vi kan se denna mekanism i ett än skarpare ljus om vi erinrar oss den distans som upprättas av högkastiga indier mot de oberörbara. Detsamma gäller för USA där de vitas gruppdiskriminering svarar mot de svartas upplevelse av att vara mindre värda.

För att delta i den etablerade gruppen, och få del av dess överlägsenhet, finns en förutsättning och ett pris, nämligen underkastelsen under gruppens normer. Att umgås med outsidergruppen är ett hot mot ställningen i den egna gruppen – man kan utsättas för ”kontaktsmitta”, eftersom utanförgruppen definitionsmässigt antas ha lägre moralisk status. De kategorier varmed utanförgruppen beskrivs är i sig kraftfulla uttryck för underordning och skambeläggning. För personer i outsidergruppen formas deras självbild av att de tillhör en skambelagd utanförgrupp. Varhelst det finns en figuration av etablerade–outsiders så är, hävdar Elias, dessa känslor närvarande. Tillskrivning av skam är alltså en central aspekt av maktutövning.

När borgerskapet utmanade adeln i många europeiska länder skedde också det på moralens och beteendekodernas plan. Adelns sociala onyttighet och dess amoraliska leverne knöts samman i borgerskapets sociala och moraliska kritik. Men det är oerhört mycket svårare för outsiders att få en nedsättande benämning på de etablerade att fastna och få kraft än omvänt. Det talas mycket mera om bidragsberoende och bidragsfusk än om finansskojeri och fusk med företagsstöd. Ett skäl till det är att de respektive ”dåliga” minoriteterna hör hemma bland outsiders respektive de etablerade: den ena blir central (och underförstått typisk) och den andra marginell (och underförstått betydelselös och atypisk) för att karakterisera den grupp som använder eller missbrukar respektive system.

Generella föreställningar om outsiders

Även om det finns många olika slags maktförhållanden och därmed olika slags stigmatiseringar av outsiders så finns det samtidigt konstanta och ständigt återkommande teman och moraliska bedömningar av outsiders. Det gäller till exempel föreställningar om opålitlighet, att outsiders är odisciplinerade och laglösa. Men det gäller också att de inte anses ha en genomtänkt plan för sitt liv, att de lever för stunden och dagen och är inriktade på omedelbar behovstillfredsställelse. En rad av dessa inslag finner vi i historiska skildringar av underklassen, den tidiga arbetarklassen, i framställningar av de fattiga i dag, av de amerikanska storstädernas (svarta) underklass och de svenska storstädernas förortsungdomar (invandrare).

Varför är de degraderande egenskaperna till synes universella och dessutom universellt förkastade? Elias poäng är att de symtom på mänsklig underlägsenhet som en makthavande, etablerad grupp tenderar att uppfatta hos en underordnad outsidergrupp är precis de beteenden och drag som skapas av själva utanförskapet och det förtryck och den underordning som följer därur. Maktskillnaden blir därigenom socialt och förståelsemässigt självlegitimerande.

När maktskillnaderna mellan grupper vidgas så skärps trycket mot outsiders. När det på grund av nerskärningar blir svårare att få en anständig levnadsnivå genom arbetslöshets- och sjukförsäkringar så skärps också uppmärksamheten på fusk och missbruk. Ökande skillnader åtföljs av ökande moralisk stigmatisering, både av försörjningssystemen och av de som behöver anlita dem. Denna dubbla stigmatisering har genomsyrat fattighjälpens och socialbidragets historia. Eftersom det är de fattiga – en outsidergrupp om någon – som dessa hjälpsystem finns till för, är stigmatiseringen i princip inbyggd i systemet. När skruven dras åt ytterligare ökar sannolikheten för att outsidergruppens ”värsta” minoritet skall handla på ett sådant sätt att den moraliska differentieringens talesmän ytterligare bekräftas i sin värdering av outsiders.

Individegenskaper respektive gruppkonflikter

Maktförhållandet mellan etablerade och outsiders uppkommer i sammanfogningen av och samspelet mellan olika grupper. Den växer fram när tidigare oberoende grupper blir allt mer ömsesidigt beroende av varandra. För Elias är inte individers agerande utan konflikter mellan grupper det centrala i ett samhälleligt utvecklingsförlopp. Med en karakteristisk formulering hävdar Elias att det är grupper och inte individer som är överlevnadsenheter.

Elias utgår från att sociala relationer är den analytiska utgångspunkten för sociologin som samhällsvetenskap. ”Individen” är inte sociologins utgångspunkt och kunskapsteoretiska grund. Sociologins objekt är inte analysen av hur redan etablerade individer målmedvetet och planmässigt konstruerar sina sociala relationer. Dessa finns och återskapas, förnyas och blir till på en rad olika sätt. Individer – som kroppar, som personer – finns givetvis men analytiskt betraktas de som nödvändiga genomgångsled för dessa relationer. Lösningen på sociologins evigt återkommande individ–samhälle–problem ligger enligt Elias i att betrakta banden mellan människor (*”bondings between people”*) som lika verkliga som individerna själva: utgångspunkten är relationskategorin och inte ”individen”.

Konklusion

Elias tankegång kan förenklat sammanfattas i följande teser:

- ett ojämnt maktförhållande mellan två grupper, som är nära beroende av varandra, skapar en hierarki av moralisk värdering av grupperna och deras medlemmar;
- den moraliska värderingen av grupperna är central i (makt-)förhållandet mellan dem;
- tillskrivningen av moraliskt värde är en central mekanism för att vidmakthålla den etablerade gruppens överlägsenhet och för att skapa och vidmakthålla den underordnade gruppens underläge och underlägsenhet;

- de symtom på mänsklig underlägsenhet som en makthavande, etablerad grupp tenderar att uppfatta hos en underordnad outsidersgrupp är de beteenden och drag som skapas av själva utanförskapet och det förtryck och den underordning som följer därmed;
- figurationen etablerade–outsiders är en grundläggande teoretisk modell för att begripa konflikter som ställer sociala grupper – av vilken storlek de än månne vara – liksom nationer, stater och imperier i asymmetriska maktrelationer till varandra.

Lund i september 2010
Gunnar Olofsson